

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В. М. КОРЕЦЬКОГО НАН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНО-НАУКОВА УСТАНОВА
“ІНСТИТУТ ІНФОРМАЦІЇ, БЕЗПЕКИ І ПРАВА НАПРН УКРАЇНИ”
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ “ФЕМІДА”
ЦЕНТР ПРАВОВОЇ ОСВІТИ І НАУКИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЦЕНТР ПРАВ І БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ
В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ
ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ЦЕНТР З ПРАВ ЛЮДИНИ

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

СІМНАДЦЯТІ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ **Правничо-політичні цінності як фактор** **демократичного розвитку України**

Матеріали міжнародної наукової онлайн-конференції

24-25 листопада 2022 р.

КИЇВ

Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова

2023

*Друкується за рішенням Вченої ради
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(протокол № 4 від 30 березня 2023 року)*

Редакційна колегія:

- Андрущенко В. П.** ректор НПУ імені М. П. Драгоманова, академік НАПН України, член-кореспондент НАН України, доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України (*співголова Редакційної колегії*);
- Шемшученко Ю. С.** радник при дирекції Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, академік НАН України, академік НАПрН України заслужений діяч науки і техніки України, професор (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Андрусишин Б. І.** завідувач кафедри теорії та історії держави і права, керівник Навчально-наукового центру прав і безпеки людини в інформаційному суспільстві, академік Української академії історичних наук, академік АН ВШ України, академік Української академії політичних наук, доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Скрипнюк О. В.** директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заслужений юрист України (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Пилипчук В. Г.** директор Державно-наукової установи “Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Бучма О. В.** вчений секретар щорічної міжнародної наукової конференції “Юридичні читання”, член правління ГО “Феміда”, старший науковий співробітник Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, кандидат філософських наук, доцент (*вчений секретар*);
- Пархоменко Н. М.** завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений юрист України;
- Бабкіна О. В.** завідувач кафедри політичних наук НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор політичних наук, професор, заслужений працівник освіти України;
- Вернидуб Р. М.** проректор з навчально-методичної роботи НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор філософських наук, професор, заслужений працівник освіти України;
- Карнаух А. А.** заступник декана з наукової та виховної роботи соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат політичних наук, доцент;
- Лавриненко В. Г.** проректор з міжнародних зв’язків НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук, професор;
- Встрів І. Г.,** проректор з навчально-методичної роботи гуманітарних факультетів НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України;
- Гамула І. А.,** проректор з перспективного розвитку та інфраструктури університету, кандидат педагогічних наук, доцент;
- Корець М. С.,** проректор із науково-педагогічної та адміністративно-господарчої роботи НПУ імені М. П. Драгоманова, професор кафедри загально-технічних дисциплін, доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник освіти України;
- Торбін Г. М.,** проректор з наукової роботи НПУ імені М. П. Драгоманова, професор кафедри математичного аналізу та диференціальних рівнянь, доктор фізико-математичних наук, професор;
- Оніщенко Н. М.,** заступник директора з наукової роботи Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;
- Євтух В. Б.,** декан соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, заслужений діяч науки і техніки України;
- Огірко Р. С.,** професор кафедри теорії та історії держави і права НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат юридичних наук, доцент;
- Стеценко В. Ю.** завідувач кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор юридичних наук, професор;
- Токарчук О. В.** доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії та історії держави і права НПУ імені М. П. Драгоманова, керівник інформаційно-просвітницького центру з прав людини;
- Шитий С. І.,** модератор сайту соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат юридичних наук, доцент.

Ч 75 СІМНАДЦЯТИ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ. Правничо-політичні цінності як фактор демократичного розвитку України : матеріали міжнародної наукової онлайн-конференції, 24-25 листопада 2022 року / ред. кол. : В. П. Андрущенко, Б. І. Андрусишин, Ю. С. Шемшученко та ін. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2023. – 142 с.

У збірнику вміщені матеріали, в яких розглядаються актуальні проблеми наукових досліджень викладачів, докторантів, аспірантів, студентів закладів освіти та наукових установ України та зарубіжжя, які працюють у галузі юридичних, політичних наук тощо.

гарантії громадянських прав. Розуміння свободи в новий час базується на спробах надавати соціальним процесам виключно об'єктивного характеру.

Свобода для людини є процесом, що в історико-культурному контексті здійснюється через природу рівних прав – тобто у формах громадянського суспільства. Зрозуміло, що в цьому короткому нарисі не можливо розкрити всі проблеми виникнення і розвитку громадянського суспільства, а також етапи розвитку громадянського суспільства в Україні. Адже проблема громадянського суспільства для України – це проблема незворотності державного реформування, зміст якого полягає в побудові соціального устрою на засадах демократичності та громадянських свобод.

Література:

1. Канак Ф. Національне буття й національна ідея. *Філософські студії*. 1998. С. 50.
2. Карась А. Ф. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях та некласичних інтерпретаціях. Київ-Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2003. С. 359.
3. Канак Ф. Національне буття й національна ідея. *Філософські студії*. 1998. С. 51.
4. Черниш Н. Соціологія: курс лекцій. Львів : Видавництво Львівської Богословської Академії, 1998. С. 70.
5. Карась А. Ф. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях та некласичних інтерпретаціях. Київ-Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2003. С. 50.
6. Карась А. Ф. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях та некласичних інтерпретаціях. Київ-Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2003. С. 376.
7. Карась А. Ф. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях та некласичних інтерпретаціях. Київ-Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2003. С. 377.
8. Гаск Ф. А. Право, законодавство і свобода. Нове визнання ліберальних принципів справедливості і політичної економії. Аквілон-Прес, 2000. С. 179.
9. Кін Дж. Громадянське суспільство. Старі образи, нове бачення. Київ, 2000. С. 82.

*Н. О. Деркачова,
старший викладач кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

РЕЦЕПЦІЯ ПРАВА В ПРАЦЯХ МИХАЙЛА ФЛЕГОНТОВИЧА БУДАНОВА

На сьогодні, попри значну кількість наукових робіт, присвячених розвитку галузей права, які здійснювалися на різних історичних етапах, зростає потреба у проведенні досліджень на рівні теорії аналізу усталених

поглядів, які б відображали особливості цього розвитку. У сучасному світі, у сфері юриспруденції, право розглядається як одне з ключових питань, яке потребує особливої уваги та дослідження. Впродовж багатьох історичних періодів науковці закріплювали різні погляди та визначення права в наукових доробках. Так, видатний правознавець та історик Михайло Флегонтович Владимирський-Буданов вважав, що першоджерелом права є природа людина, яка підпорядковується таким самим законам, як і природа органічна та неорганічна. Тому “право на першій стадії є відчуттям”, потім воно проходить через свідомість і перетворюється з явища природи на дію волі [1, с. 80].

Михайло Флегонтович Владимирський-Буданов – видатний вчений, історик та правознавець, який був одним із засновників київської школи західноруського (литовсько-руського) права. Наукові праці вченого присвячені дослідженням історії права та держави, розвитку історії права, впливу та рецепції права інших держав (чужого права), соціально-економічним питанням історії України XIII–XVIII сторіччя, зокрема дослідженням демографічних та організаційних рухів в Україні. Понад 100 праць, значна частина яких написана на вперше введеному до наукового вжитку джерельному матеріалі, присвячені історії українських земель XV–XVII ст.), тож вчений великою мірою прислужився українській історичній науці й наразі ці наукові роботи можуть використовуватися при вивченні та дослідженні правових та історичних дисциплін [2, с. 76].

На підставі аналізу досліджених документів науковець доводив вплив та рецепцію чужого права. М. Ф. Владимирський-Буданов зробив висновок, що спокійне патріархальне життя слов'ян сприяло тому, що їм було достатньо тих юридичних норм, які існували на той час, і які були вироблені звичаями з давніх-давен. Але з X ст. східні слов'яни були залучені в сутички з віддаленими державами – Візантією та західноєвропейським світом. Це вплинуло на систему права, а саме посилило різноманітність у розумінні юридичних норм та змусило привести свої вітчизняні норми відповідно до чужоземних. Таким чином виникли перші запозичення в сфері законодавства: договори з іноземцями та рецепція чужих законів, а саме:

а) Договори з греками та з німцями

Все X сторіччя – це вік періодичних рухів цілих мас східних слов'ян на Візантію. З греками було укладено тоді чотири договори: у 907 році Олегом, у 911 році ним же, у 945 році Ігорем, у 972 році Святославом.

Договір 907 року (перший договір), зберігся в нашому літописі не в цілому вигляді, а в літописному переказі, з буквральними уривками з документа; звідси склалося припущення, що це не окремий договір, а ряд статей другого договору 911 року, витягнутих і занесених літописцем

помилково під 907-й рік. Але звідси випливало б, що Олег зовсім не скористався плодами переможного походу 907 року і не уклав жодного договору, і що данина сплачувалася греками не під впливом перемоги, а лише через чотири роки. Статті договору 907 року не суперечать обставинам часу: переможені греки погодилися на всі вимоги князя Олега, лише додали необхідне застереження щодо того, щоб не відбувалися розбої на вулицях і околицях Візантії.

Другий договір був укладений в 911 році в Візантії (через послів Олега), він дійшов до нас в повному вигляді: з початковим формуванням («копія другої грамоти”...), прикінцевою присягою та позначенням дати. Цей договір набагато багатший за перший в юридичному значенні: він стосувався правовідносин (кримінальних та цивільних) між греками та русичами, які знаходилися в Візантії; міжнародних зобов'язань; взаємного викупу та повернення на Батьківщину рабів і бранців.

У 944 році князь Ігор знов пішов на Візантію з усіма, майже підвладними племенами та союзниками – печенігами; але греки вже не були захоплені зненацька і похід був невдалий, тому у 945 році був укладений новий третій договір з греками, до якого входили статті договорів 907 та 911 років з деякими змінами, не на користь русичів і з додаванням змін, які стосувалися прикордонних територій.

В 972 році був укладений четвертий договір, який дійшов до нас в повному обсязі, але дуже бідний на зміст (обмежується лише присягою Святослава щодо вічного миру з греками).

Всі ці договори (за своєю давниною і за своїм змістом) є надзвичайно важливими для історії українського права. Договори були укладені грецькою мовою і тоді ж (у копії, призначеній для русичів) були переведені слов'янською мовою вельми невігадливо і невірною; звідси й темні місця (вдало реставровані П. А. Лавровським). Право, виражене в договорах, не є ні правом візантійським, ні суто слов'янським: воно складене штучно договірними сторонами для підписання угоди. Проте, в договорах набагато більше застосовано норм слов'янського права, ніж візантійського. Так, за вбивство була встановлена смерть, що для греків означало смертну кару, а для слов'ян – помсту рукою родичів убитого. Конфіскація майна (розграбування), замість помсти, за договорами допускалося, але не розповсюджувалося на майно дружини злочинця. За крадіжку передбачалося майнове покарання (подвійне або потрійне повернення ціни речі), і, крім того, злодій повинен був покараним “за грецьким законом і за статутом і законом слов'янським”. Постанови договорів були обов'язковими до виконання як греками, так і слов'янами, які перебували у Візантії та частково біля кордонів Київської Русі.

Данні договори, мають важливе значення для внутрішньої історії розвитку джерел українського права: це вперше норми були виражені в об'єктивній (письмовій) формі й до того ж стали обов'язковими за силою зовнішнього примусу та присяги.

Схоже значення мають договори з німцями (хоча і відносяться до більш пізнього періоду). На відміну від договорів з греками, зміст юридичних норм цих договорів майже схожий з нормами слов'янського права. Там, де німецьке право суперечить слов'янському, привілей надається слов'янському праву, тому договори мають значення внутрішнього чинного права.

б) Рецептція візантійського права.

Наприкінці X сторіччя (988 р.) відносини з Візантією призвели до прийняття християнства, що призвело до змін у всіх сферах правового життя. Не обминуло це і сферу юриспруденції: слов'янське право багато в чому прямо суперечило вченню християнської моралі та церковного права (багатоженство, способи та умови вступу в шлюб, відпущення дружини, наложництво тощо). Разом з християнством з'явилася церква, як зовнішня установа, яка мала свої канонічні закони, відмінні від звичаїв слов'ян; нарешті, з церквою з'явилися особи із Візантії (духовні та світські), освічені та впливові, які звикли до свого права і не бажали коритися нормам слов'янського права. Такі зміни могли б призвести до повної заміни місцевого права чужим; але завдяки стійкості слов'янського права, вони призвели лише до необхідності вивчення церковного права і до часткової та вільної рецептції деяких кодексів візантійського світського права. Те що ці кодекси насправді були рециповані від прийняття християнства, доводить те, що світські кодекси були включені до складу грецьких номоканонів (і слов'янських кормчих), які, в цій своїй сфері, були обов'язковими в повному своєму складі. Але, запозичення світського візантійського права здійснювалося з деякою свободою і вибором кодексів: склад кормчих не повністю був тотожним з грецькими номоканонами. Найбільш важливими з реципованих кодексів є Еклога Льва Ісавряніна та Константина Копроніма (739–741 рр.).

Свобода рецептції проявлялася і в переробці змісту візантійських джерел і пристосуванні їх до норм слов'янського права. Сфера дії реципованого права в деяких відносинах розповсюджується на все громадянське суспільство (сімейне право та деякі частини кримінального), і в усіх відносинах на деякі класи суспільства ("людей церковних") [3, с. 94]. Для визначення меж безпосередньої дії реципованого права з'явилися церковні статuti князів.

Отже, підсумовуючи вищевикладені положення, можна побачити значний вплив норм чужого (візантійського, німецького, грецького) права на

формування сучасних норм українського права. Наукові праці М. Ф. Владимирського-Буданова в цій сфері є досить важливими щодо дослідження і вивчення рецепції права. Багатогранність права надає йому унікального значення, що характеризується невичерпною актуальністю та потребує постійного заглиблення та дослідження суті права.

Таким чином, діяльність Михайла Флегонтовича Владимирського-Буданова мала велике значення для виокремлення українського права як окремої юридичної галузі та характеризується значним внеском у її розвиток.

Література:

1. Ковальчук О. М. Теорія права у працях вчених Київського університету (XIX – початок XX століття) : монографія. К. : Юрінком Інтер, 2011. 192 с.
2. Ворончук І. О. “Ученый божьей милостью” Михайло Флегонтович Владимирський-Буданов”. *Українознавство*. 2017. № 1-2. С. 75-88.
3. Обзор истории русского права. 5-е изд. СПб.; К. : Изд. книгопродавца Н. Я. Оглоблина: [Лито-тип. Товарищества И. К. Кушнерев и Ко, 1907]. VI, VI, 694 с.

*Ю. М. Жмур,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
правознавства та галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

ПІДЛІТКОВА (ДІВЧАЧА) ЗЛОЧИННІСТЬ

Характерною особливістю злочинності серед неповнолітніх є тенденція до її зростання при досить значному скороченні народжуваності в нашій державі. Злочинна поведінка неповнолітніх має свої певні особливості, які проявляються у рівні, структурі, динаміці, причинах, умовах.

На сьогодні проблема злочинності неповнолітніх, як і вчора і двадцять років тому, як і завжди, привертає особливу увагу вчених, юристів, правоохоронців та практиків. Це пов'язано з тим, що неповнолітні завжди визнавалися злочинцями певної категорії, можна сказати, привілейованої. Проте в наш час неповнолітні – це й одна з найбільш кримінально уражених верств населення в умовах соціальних перетворень та в умовах війни з РФ, в умовах, коли в Україні десятки тисяч сімей змушені тікати з країни, починаючи нове життя на нових місцях. Тобто, з однієї сторони, дитина може вчинити злочин і при цьому відповідно до ч. 2 п 3 ст. 66 КК України – це буде обставиною, що пом'якшує покарання, проте вже завтра дитина сама